

Богашко О.Л.

Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини

УДК 351.82 (477.46)

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ВИЗНАЧЕННЯ ТА ОЦІНКИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОБЛАСТІ

Анотація. Розглядаються підходи до вдосконалення методів аналізу економічного і соціального розвитку областей України. Запропоновано шляхи покращення дієвості аналітичного процесу задля задоволення потреб в обробці інформації органами місцевого самоврядування та регіонального управління. Обґрунтовано покомпонентний розгляд соціально-економічного потенціалу області.

Ключові слова. Аналіз, стратегія розвитку області, соціально-економічний потенціал, регіональне управління.

I. Вступ. Важливою передумовою реформування економіки України є вирішення проблеми вдосконалення системи управління регіональним розвитком. Основною ланкою, що забезпечує регулювання соціальних та економічних процесів окремої території є область, та зокрема регіональні і місцеві органи виконавчої влади та місцевого самоврядування.

Одним із важливих факторів підвищення ефективності управління регіональним розвитком виступає своєчасний моніторинг економічної і соціальної ситуації в областях України. Це передбачає необхідність цільового спостереження та порівняльного аналізу значної кількості факторів і показників. Саме тому суттєвого значення набуває обґрунтування вибору оптимального методу аналітичного дослідження, спрямованого на виявлення резервів розвитку та соціально-економічного потенціалу області.

Висвітленню окреслених питань присвячені наукові праці у зарубіжній економічній літературі [4; 6; 7], а також праці вітчизняних вчених, зокрема

Єпіфанова А.О., Сало І.В., Заблоцького Б., Коломийчука В.С., Чумаченка М.Г. та інших [1; 2; 3; 5].

Разом з тим, науково-методичні основи аналізу соціально-економічного потенціалу області та практика застосування сучасних методів з метою його раціонального використання все ще лишаються недостатньо розробленими.

II. Постановка завдання. Метою дослідження є розробка науково-методичних основ проведення аналізу соціально-економічного потенціалу області в умовах ринкових перетворень. Теоретичними і методичними засадами дослідження стали сучасні теорії ринкової економіки, комплексний підхід, системний підхід, що передбачають інформаційно-аналітичне забезпечення вирішення поставленого завдання.

III. Результати.

Державні органи, які здійснюють управління регіональним розвитком в Україні повинні опиратися в своїй діяльності на повне й адекватне відображення економічної і соціальної ситуації в кожній окремо визначеній одиниці системи адміністративно-територіального устрою.

Аналіз розвитку області охоплює складний соціально-економічний комплекс, дослідження якого сприяє ґрунтовному та цілеспрямованому вирішенню цілого ряду питань, що стосуються:

- розробки стратегій, програм та прогнозів соціально-економічного розвитку як окремої області, так і країни в цілому;
- визначення масштабів, форм та методів стратегічної підтримки тих чи інших сфер економіки;
- проведення структурної політики в області;
- створення конкурентних умов та стимулів спрямованих на ефективне функціонування суб'єктів ринкової економіки;
- задоволення потреб населення території.

Основні завдання аналізу соціально-економічного розвитку області в нових умовах господарювання мають бути спрямовані на виявлення досягнутого рівня розвитку; розкриття найважливіших тенденцій у становленні

господарського комплексу, соціальної сфери, реформуванні економічних відносин, соціального стану населення та екологічної ситуації; визначення як окремих недоліків, диспропорцій, так і позитивних явищ у функціонуванні території; виявлення резервів розвитку та соціально-економічного потенціалу області. Проведення аналізу забезпечить прийняття правильних рішень та визначить перспективи у розробці стратегій та програм соціально-економічного розвитку.

Така постановка завдань аналізу вимагає, перш за все, уточнення методологічних основ та методичних прийомів визначення системи узагальнюючих показників для отримання достовірної оцінки життєдіяльності населення території. Аналітична робота передбачає використання певних схем та методів, розробка яких незавершена. Та незважаючи на те, що на сьогодні немає загальноприйнятих методик аналітичного дослідження функціонування регіонів, окремі розробки щодо вибору напрямів оцінювання все ж існують [1; 3; 5].

Значний доробок у вдосконалення методології регіонального аналізу зробив академік М.Г.Чумаченко. Його методика дозволяє оцінити динамічний, комплексний економічний і соціальний розвиток області та включає чотири блоки аналізу розвитку регіону [5, с.71].

1. Аналіз стану і використання продуктивних сил регіону.
2. Аналіз розвитку виробничої сфери області.
3. Аналіз розвитку соціальної сфери регіону.
4. Аналіз загальної економічної ефективності регіону.

На думку І.В.Сало та А.О. Єпіфанова, аналіз соціально-економічного розвитку регіону в умовах переходу до ринку слід здійснювати у таких аспектах, як оцінка демографічного, пропорційного і комплексного розвитку господарства області, оцінка внеску господарства області у розвиток народногосподарського комплексу країни, оцінка міри підвищення рівня життя населення області, інтегральна оцінка рівня економічного і соціального

розвитку області та оцінка впливу комплексного розвитку на формування фінансових ресурсів регіону [1, с.56].

Заслуговує на увагу метод регіонального аналізу Коломийчука В.С., у якому передбачено розгляд сукупності факторів, що формують соціально-економічний стан господарської системи, визначають особливості її розвитку і організації та складають загальний потенціал розвитку окремої території. Головними факторами такого аналізу виступають:

- територіальний потенціал (географічне положення, розмір, конфігурація, зовнішні особливості, функціональні взаємозв'язки, структурні особливості території);
- природно-ресурсний потенціал (земельні, лісові, водні, мінеральні, рекреаційні та інші види природних ресурсів);
- соціально-економічний потенціал (чисельність та структура населення, рівень зайнятості по галузям народного господарства та рівень безробіття, трудові ресурси, рівень ВВП, основні фонди, виготовлення продукції, товарооборот, експорт та імпорт, показники заробітної плати, доходи і видатки бюджету в межах окремої території);
- інфраструктурний потенціал (виробнича, транспортна, інженерна, соціальна, екологічна інфраструктура) [3, с.76].

Розглянувши різноманітні напрями аналітичного дослідження соціально-економічного розвитку обласного регіону, необхідно відмітити, що вказані методики передбачають комплексний системний підхід до оцінки розвитку області і дають змогу оцінити динамічний стан соціально-економічних процесів, провести всебічний аналіз функціонування території. Однак, поруч з цим, мета такого аналізу не передбачає використання отриманої інформації для вибору стратегії розвитку області та розробки програми перспективного напрямку її функціонування.

Враховуючи вищесказане, спробуємо розробити власну методику аналізу розвитку області. На нашу думку, така методика повинна містити наступні елементи комплексної системно-цільової оцінки:

1. Аналіз геополітичного розташування області.
2. Оцінка природно-ресурсного забезпечення.
3. Аналіз трудових ресурсів області.
4. Оцінка соціальних передумов розвитку.
5. Аналіз економічного потенціалу області.
6. Інтегральна оцінка рівня соціально-економічного розвитку області.

Геополітичне розташування визначає місце області в адміністративному поділі держави та є першим фактором, що впливає на особливості розвитку і територіальну організацію господарства області. Важливими показниками для стратегічного управління є координатне положення, структура транспортної мережі, магістральність шляхів, просторова віддаленість від розвинених центрів сусідніх областей, країн.

Геополітичне положення області найкраще вивчати за допомогою картографічного матеріалу, що дасть можливість дослідити особливості розташування та умови розвитку, висвітлити позитивні моменти географічного положення та переваги пов'язані з цим.

Природно-ресурсний потенціал – це сукупна продуктивність природних ресурсів як засобів виробництва і предметів споживання, що виражається у їх суспільній споживчій вартості [3, с.104]. На нашу думку, для оцінки даного фактору розвитку території доцільно врахувати сукупність найбільш важливих природних ресурсів: земельних, мінерально-сировинних, рудних корисних копалин, мінеральних будівельних матеріалів, водних, лісових, рослинного і тваринного світу, рекреаційних та фітолікувальних.

Різні дослідники вкладають різний зміст в такі поняття як “трудоий потенціал”, “трудоі ресурси”. Слід зазначити, що населення виступає з одного боку одним із факторів розвитку регіону, а з іншого відображає соціально-економічне становище в регіоні. Ми пропонуємо проводити комплексну оцінку демографічно-трудоого потенціалу області, що передбачала б аналіз демографічної ситуації (чисельності населення, природного руху і міграції

населення, національний склад населення) і пріоритетів у розвитку трудового потенціалу (трудові ресурси, соціальна структура населення).

Соціальні передумови розвитку. Оцінку соціального становища та рівень життя населення визначити досить важко, складно вибрати й систему показників, яка б дозволяла не тільки описати зміст цієї категорії, але й одночасно забезпечувала б її кількісний аналіз та оцінку. Протягом останніх років на базі IMD International (Institute for Management Development International, Лозанна, Швейцарія) в рамках “Проекту світової конкурентоспроможності” проводиться щорічний моніторинг основних показників соціально-економічного розвитку майже п’ятдесяти країн світу. Серед 286 показників (критеріїв), що відслідковуються нині, є показник “якість життя”, вимірюваний спеціалістами в десятибальній шкалі [7].

Узагальнення вітчизняного досвіду визначення конкретних параметрів і показників, що характеризують ті чи інші умови забезпечення життєдіяльності громадян, свідчить про те, що на сучасному етапі перевага надається вимірюванню та аналізу рівня життя населення.

Найоптимальнішим варіантом підбору методичного інструментарію, спрямованого на створення регіональної системи соціально-економічного моніторингу області та визначення рівня життя населення є система показників, згрупованих в розділи:

- статистичні показники грошових доходів і витрат населення;
- статистичні показники забезпечення населення території житлом та іншою власністю;
- статистичні показники забезпеченості населення потужностями соціальної сфери.

Наступний елемент аналізу передбачає стратегічну оцінку економічної бази області, а відповідно і економічного потенціалу. Зайве говорити про важливість врахування даного елемента, адже загальновідомо, що саме економічні переваги території є стрижневим компонентом визначення стратегії соціально-економічного розвитку. Оцінка економічної бази області виступає

загальним показником, що характеризує розвиток продуктивних сил з кількісної сторони, на основі якого можна зробити висновки про якісний зміст економічного потенціалу, ступінь його використання. У зв'язку з цим, слід підкреслити необхідність та доцільність проведення системного аналізу господарства області.

Визначення галузей спеціалізації можна виконати за допомогою обчислення коефіцієнту локалізації, який до того ж можна використовувати і для оцінки експортного потенціалу економіки регіону та її самодостатності [4]:

$$L\Omega = \left(\frac{l_i}{l_l} \right) \left(\frac{E_i}{E} \right)$$

де l_i - регіональна зайнятість в i -тій галузі;

l_l – повна регіональна зайнятість;

E_i – національна зайнятість в i -тій галузі;

E – повна національна зайнятість.

Важливою складовою аналізу економічної бази області має стати розрахунок економічної самодостатності підприємств і організацій, що виготовляють продукцію та надають послуги. Економічну самодостатність можна визначити як співвідношення прибутку до собівартості продукції чи наданих послуг [2]:

$$E_c = \frac{\Pi}{C}$$

де Π – прибуток від реалізації продукції, наданих послуг,

C – собівартість реалізованої продукції, наданих послуг.

В даному випадку прибутковість повинна забезпечувати розвиток виробництва.

Інтегральна оцінка соціально-економічного розвитку області – це оцінка стану сукупності соціально-економічних результатів, умов і наслідків діяльності, що здійснюється в області, на основі низки критеріїв.

Основними критеріями “Інтегральної оцінки соціально-економічного розвитку” області виступають:

- рівень економічного розвитку області;
- рівень соціальних умов життєдіяльності;
- рівень забезпеченості населення житлом;
- рівень організації господарської (підприємницької) діяльності.

Однак, загальну оцінку соціально-економічного розвитку області можна отримати лише за умови комплексного розгляду усіх вище перелічених елементів аналізу.

IV. Висновки

Підсумовуючи наведене вище, зазначимо, що запропонована методика та підбір показників, які будуть відповідати даним напрямам дослідження, дозволить вдосконалити існуючу систему соціально-економічного моніторингу регіонів обласного рівня. Проведення аналізу згідно розробленої схеми сприятиме комплексному дослідженню соціально-економічного потенціалу, що стане передумовою вибору стратегії і на її основі – програми соціально-економічного розвитку області. В кінцевому підсумку, це також покращить інформаційну забезпеченість різноманітних економічних суб'єктів і місцевого населення, підприємств і організацій області, інвесторів, місцевих державних адміністрацій і органів самоврядування.

Література

1. Єпіфанов А.О., Сало І.В. Регіональна економіка. – К.: Наукова думка, 2000
2. Заблоцький Б. Економічна самодостатність регіону // Регіональна економіка. – 2001. - №1. – С.40-50
3. Коломийчук В.С. Соціально-економічний розвиток адміністративного району в умовах перехідної економіки (підходи до вивчення стратегії розвитку). – Тернопіль: Укрмедкнига, 2001. – 440с.
4. Махотаева М., Николаев М. Формирование экономической политики на региональном уровне // Вопросы экономики. – 1999. - №9. – С.84-89
5. Чумаченко М.Г. Нариси з економіки регіону. – К.: Наукова думка, 1995. – 338с.
6. Bleyo F. Application of self – organizing maps to the analysis of economic situation // IOP publishing Ltd and Oxford University Press, 1997. G.: 1:1 – G.: 1:5
7. World Competitiveness Yearbook // Web – site of institute for Management Development International (Lausanne, Switzerland): <http://www.imd.ch>.